

Ufo nad Bratislavou

„Ve vesmíru to
bude lepší?“
„Jo, jo. Lepší.“

absynt
prekliati / reportéri

Weronika
Gogola

absynt

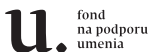
Weronika Gogola: Ufo nad Bratislavou

Preložil Alexander Horák

Obsah

9	Úvod k slovenskému vydaniu
11	Slovo na úvod
21	Mečiarizmus
47	Slovenský kráľ, pred ktorým sa triasol celý svet
61	Máme toho dost!, čiže hlas slovenskej prérie
79	Pápežko náš
93	Zem spieva
103	Nad Tatrou sa blýska, wisi harnaš, wisi
113	My sme tí, na ktorých sme čakali
135	Raj surferov
149	Tri slovenské moria
161	Prezidentka
171	Tu nablízku býva niekto iný
181	Maďari
193	Ufo nad Bratislavou
207	Dva príbehy
219	Vyšehradské dušičky
235	Doslov
241	Poďakovanie do slovenského vydania
245	Zdroje

Vydanie publikácie podporil z verejných zdrojov Fond na podporu umenia

Copyright © by Weronika Gogola, 2021

Translation © Alexander Horák, 2022

Cover & Layout © Pavlína S. Morháčová, 2022

Cover photo © Ivan Kozáček (dedičia) / LITA, 2022

ISBN 978-80-8203-404-5

Úvod k slovenskému vydaniu

Volám kamarátke a hovorím jej, že na dva týždne odchádzam preč z Bratislavy a nech teda príde, lebo budem mať voľný byt. „Vieš čo, možno by som aj došla,“ odpovedá. „Mám veľmi rada Viedeň.“

Knihu *Ufo nad Bratislavou* som začala písať z akéhosi nesúhlasu. Nikto z môjho okolia nedokázal pochopiť, prečo som sa presťahovala na Slovensko. Zo začiatku to brali ako nejaké moje huncútstvo. Pôjde, odpadne jej od chuti, vráti sa. To akože fakt na Slovensko? Ľudia predsa emigrujú do Nemecka, Holandska, Ameriky, ba dokonca aj na Balkán, lebo je divoký a exotický, ale na Slovensko? Žiadna divočina, žiadne prachy.

Kniha *Ufo nad Bratislavou* je mojím posledným pokusom presvedčiť Poliakov, že stojí za to, aspoň trochu, prejavíť záujem o našich južných susedov. Snažila som sa v nej (často pomerne skratkovito) naznačiť kľúčové témy, ktoré môžu napomôcť k pochopeniu Slovenska. Mnohé témy, o ktorých píšem, budú pre slovenských čitateľov notoricky známe a samozrejmé. Dúfam však, že ich táto kniha dokáže zaujať z úplne iného dôvodu. *Ufo nad Bratislavou* je totiž aj mojím dialógom s Poľskom, mojím zápasom s poľskosťou. Keď sa na Slovensko pozerám poľskými očami, zároveň tým hľadám pravdu o svojej krajine. Keď píšem o Slovensku, istým spôsobom píšem aj o Poľsku.

Slovo na úvod

Prvá spomienka: doma máme tri televízne programy. V podstate len dva, lebo poľská štátna TVP sa dá naladiť len horko-ťažko a obraz je zrnitý. Treba vyjsť na strechu a točiť anténou, aby bol obraz jasnejší. Ale načo vlastne? V regionálnej krakovskej televízii beží vysielanie o *szopkách*, bohato zdobených betlehemoch, alebo o Lemkoch, najčastejšie však na obrazovke vidno pozadie so zlatou bránou a písmenom K. Nuda.

U starkých v Nowom Sączu je to iné. Majú až štyri programy! Jednotka, dvojka, krakovská televízia a... záhadná televízia v cudzom jazyku. Ten jazyk znie ako rozštiebotaný, šušlavý pokus hovoriť po poľsky v podaní mojej mladšej sestry. Nedokážem odhaliť pôvod tohto jazyka, no napriek tomu sa mi darí zachytiť jednotlivé slová. Niektorým z nich dokonca rozumiem, alebo si ich význam domyslím a v mozgu sa mi vytvárajú nové cestičky a spojenia, ktoré ma vedú k správnym interpretáciám. So zatajeným dychom preto sledujem exoticky znejúce vysielanie a jednotlivé programy.

Pamätám si na zvláštnu psychedelickú rozprávku s obrovskou bábkou, ktorá behá po uliciach pre mňa neznámeho mesta. Bábka má nadrozmernú hlavu na dlhočiznom krku, ktorý je zasadený do vejúcej plachty namiesto tela.

Z plachty vytrčajú živo gestikulujúce ruky. Dnes viem, že táto báбка sa volala Ratafák Plachta, čiže po poľsky *Kinol Prześcieradło* (v poľštine však lepšie znie *Kinol Plachta*). Dnes viem aj to, že táto prvá vzdialená televízna spomienka má pôvod v jednom z najobľúbenejších československých detských televíznych programov *Slniečko na rukavičke*. Vtedy som to nevedela. Sedela som s otvorenými ústami a sledovala zašumený obraz. Dedko mi vysvetľoval:

„To je československá televízia. Československo je cudzia krajina.“

„Aha.“

„Ale hneď vedľa nás,“ dodal. „Za Piwnicznou.“

Vtedy som sa dozvedela, že existuje začiatok a koniec. Že svet, ktorý poznám, nie je svetom jediným, samým pre seba. Že tam, kde sa končí Poľsko, sa začína niečo iné. Československo. Zahranie. Zahranie.

„Sú podobní ako my, všetkému rozumieť, človek sa dohovori,“ povedal dedko.

Aha, čiže sa nič netreba učiť.

Československo si v tom okamihu získalo moje sympatie. Odjakživa som bola bytosťou lenivou, neskutočne ma teda potešilo, že sa nemusím nič učiť, aby som rozumela. V tom čase ma desili vytrvalé pokusy otvoriť ešte stále neobsadené priestranstvá môjho mozgu smerom k cudzím jazykom. Úporne sa o to snažil najmä môj neoblomný otec, ktorý márne dúfal, že si tým otvorím okno do sveta, ktorý sa jemu nepodarilo dobyť.

„How do you do?“ zvykol sa opýtať znenazdajky, neočakávane, akoby nenútene.

„All right, I am fine,“ odpovedala som rezignovane.

Nikdy sme sa nedostali ďalej ako po tento dialóg. So slovenčinou to bolo inak. Priťahovala ma a zároveň mi

ponúkala možnosť zahrať sa na malého detektíva: budem rozumieť, alebo nie? Znamená toto slovo to isté, alebo niečo úplne iné?

Druhá spomienka: nákupy. Najprv tie, ktoré vozil dedko z výletov do Bardejova: Lentilky, Kofola, Zlatý Bažant a Študentská pečať, ktorá v rebríčku vyhrávala dokonca aj pred bielou Milkou. Lentilky sa síce dali zohnať aj u nás, ale tie dovezené chutili akosi inak. Našou obľúbenou kratochvíľou bolo obhrýzanie chrumkavej farebnej polevy a odkladanie čokoládovej plnky na neskôr do misky na maškrtky. Pre mňa a mojich kamošov a kamošky to bolo prvé prijímanie, naše sliny sa spájali bez akéhokoľvek zhnusenia, práve naopak – s akousi posvätnosťou. Tento jazyk zafarbený od Lentiliiek bol prvou chuťou zahraničia.

Ďalšia spomienka: školský výlet do Krościenka. S farárom. Nie všetci majú pasy. Ešte nie sme v Európskej únii. Farár a s ním hárka šťastlivcov sa peši vyberú na Slovensko. Ja a ostatní nešťastníci zostávame pri bielo-červenej závore a dívame sa do diaľky, tam, kde sa začína nová krajina. Nový vzduch, nový svet, iný život. Stojíme tak blízko, ale môžeme sa len pozerieť. Farár nám prinesie cukríky, ktoré kúpil na slovenskej strane, jahodové Alpenliebe. Rovnaké sa dajú kúpiť aj v Poľsku. Ale tieto sú iné. Chuť tých cukríkov si pamätám dodnes. Vrátí sa mi zakaždým, keď prejdem cez hranicu v Piwnicznej.

V období dospievania moja náklonnosť k slovenskej strane prejde do útlmu. Dlhé roky myšlienkami ani nezačnem o krajinu, ktorá ma kedysi tak priťahovala. Navyše Kofola a Študentská pečať sa dajú kúpiť aj v krakovskom obchodáku Jubilat. Podobne ako horalky, slovenské oblátky, ktoré akýsi schopný a ambiciózny marketér prekrstil na *Góralki*. V Poľsku si to dovoliť mohol. Tatry máme predsa

spoločné a spoločných máme aj goralov, ktorých jazyk sa len nepatrne líši od toho na druhej strane. O čosi zložitejšia situácia bola v prípade Maďarska. Výrobca horaliek sa pokúsil presadiť aj v tejto časti Európy, ale uvážlivo pre ne zvolil neutrálny názov *Moments*.

O Slovákoch som vedela ešte to, že si chcú privlastniť nášho Jánošíka a našu bryndzu. Nevedela som však, že *ciupaga*, ktorú som mala v skrini s oblečením (bolo to v období mojej goralománie, ktoré sa prekryvalo s prvým ročníkom základnej školy), sa po slovensky volá valaška; o existencii Valachov som sa dozvedela až oveľa neskôr. Tatry sú Tatry. Tie máme spoločné. A aj keď si ľudia zo vzdialenejšieho zahraničia často mýlia Slovensko so Slovinskom, my, Poliaci, tento problém nemáme. Hoci je pravda, že sem-tam ešte povieme Československo. Spoločný štát s Čechmi sa z našej pamäti stále nevytratil.

Čo ešte vieme o Slovákoch? Že zaviedli euro a my nie. Že sú milí, otvorení, príjemní a pohostinní – ako ich jazyk. Že majú Nohavicu. Počkať, nie, toho majú predsa Česi! No veď práve. Zhruba toľko som vedela aj ja.

A potom, za študentských čias, sa začali cesty autostopom. Prvý dojem po prekročení hranice? *Oddech*, výdych. Po slovensky oddych znamená odpočinok, relax. Takže tak. Hlboký výdych. Krajina redne, rozkladá sa na svoju prvotnú, neporušenú podobu, akú v Poľsku nájdeš len ťažko, tam je dom natlačený pri dome a na každom kopčeku sa vršia domy, gazdovstvá a provizórne dvory. Je jedno, či hranicu prekeočíš v Mníšku alebo v Barwinku, zakaždým sa dostaneš do čistej, neporušenej krajiny. Dediny sú menšie a zahustenejšie, akoby prenechávali priestor krajine. Ustupujú do tieňa, ako keby sa chceli ospravedlniť, že práve teraz nimi musíš prejsť a ony sa tak drzo rozťahujú. Kopčeky, les,

pasúce sa ovce. Občas hrad, či skôr jeho pozostatky týčiace sa na pahorkoch a pripomínajúce, že kedysi malo toto územie strategický význam, že bolo miestom neustálych bojov, po ktorých dnes zostali len zrúcaniny a turecké priezviská obyvateľov miest a dedín.

Prvý prechod cez hranice. Krajina je idylická. Krajina hobitov, ďaleko od zlého sveta, nedokonalosti, špiny, plná harmónie. Ale zakrátko sa ako blesk z jasného neba vynoria zo zelených lesov vysoké bytovky uprostred maličkých dedín. Sú natoľko odlišné od okolitého prostredia, až má človek pocit, akoby ich stvorili obri, ktorí sa zahrali s farebnými kockami. Tie bytovky sú paneláky postavené z veľkých betónových platní. Do slovenskej krajinky vstupujú neodbytné, agresívne a deštruktívne. Takúto vec budeš hľadať v poľskej dedine márne. Malá dedinka a v nej sídlisko. No priťahovalo ma to. Ten stret, ktorý som doma nepoznala.

Inakosť, zdanlivo osvojená, známa, susedská, no cudzia. Ráno si v Jasle dávam kávu a potom vystrčím palec a o chvíľu sa dostávam na cesty, pri ktorých sa melóny predávajú ako u nás čučoriedky. Zahranicie.

Neskôr začnem študovať ukrajinistiku. Rozvíjam svoju náklonnosť k analýze slovanských jazykov, ktorá sa u mňa prebudila v detstve. Fascinuje ma, ako si každý vymyslel iný spôsob na opísanie sveta, kto si od koho čo požičal a kto našiel lepšie riešenie. Láka ma objavovanie systémov.

Slovenčina sa veľmi rýchlo stane predmetom môjho amatérskeho skúmania. Toľké objavy! Zatiaľ čo my hovoríme *na oko*, oni hovoria od oka, u nás *diabeł mówi dobranoc* a u nich líšky dávajú dobrú noc. Naša dávna *wieczera* u nich ešte stále označuje večeru, naše *śniadanie* sú však už raňajky odvodené od príslušnej časti dňa. My berieme deti *na barana* a oni na koňa, veci nebývajú *chujowe* ako

u nás, ale na piču. Vo všeobecnosti sa Slováci točia viac okolo píč, je tam viac babských akcentov. Aj jazyk majú materinský, a nie *ojczysty* ako my, je to ich materčina, materinčina, materinská reč. Pomaly sa vo mne rodila myšlienka, či by nebol lepší nápad skúsiť tú ich matkovizeň, ako skončiť kdesi v korporácii v mojej otcine. Medzičasom som s obľubou chodievala na pivo s kamošmi z Ukrajiny a Slovenska a vždy som kategoricky vyžadovala, aby sme nepoužívali angličtinu. A to aj preto, že moja angličtina nikdy nepresiahla úroveň stredne pokročilého používateľa, zato v slovanskom esperante som sa už cítila bezpečne. Moje nadšenie však nezdieľali všetci, všeobecne prijímaný názor, že nejako sa už len dohodovoríme, sa totiž rýchlo rozplynul, keď sa debata zvrtila na vážnejšie témy ako objednávanie piva. Často som teda prehrávala, no ani zmierená s osudom som neprestávala načúvať a ako usilovná žiačka som si zapisovala všetky presnosti i nepresnosti. Sloboda – *wolność*, frajer – *supergość* alebo *partner*, identita – *tożsamość*. A pravdaže, aj klasika cezhraničného humoru, čiže šukanie – *szukanie* a droga – *narkotyki*. Slováci milujú, keď sa na nich poľskí turisti obracajú s prosbou o pomoc. „*Szukam drogi*“, čiže hľadám cestu, znie Slovákom ako „šukám drogy“. To už je, dá sa povedať, suchár cezhraničného humoru, ale ešte stále dokáže pobaviť.

Moja láska k ukrajinsko-poľsko-slovenskému „bermudskému trojuholníku“, meniac sa pomaly až na mániu, nadobudla také rozmery, že som jedného dňa dostala pozvánku na konferenciu do Prešova. Dovtedy som cez Prešov iba prechádzala, keď som prekračovala hranicu v Barwinke a šinula si to ďalej cez Svidník a Sabinov do – ako sa mi vtedy zdalo – omnoho lákavejšieho cieľa, ktorým boli Košice. Moje prázdninové cesty na Slovensku sa do veľkej

miery spájali s letnými láskami. Rovnako ako predtým, keď sa mi chalani zo susednej dediny zdali krajší ako tí naši, aj teraz som skonštatovala, že Slováci sú väčší fešáci ako Poliaci, takže som sa vrhla do terénneho výskumu. Výčitky svedomia som nemala žiadne, ani morálne dilemy, hoci babka mi vždy opakovala, že chalan má chodiť za babou, a nie baba za ním. Mne bolo všetko jedno. Okrem toho som cítila, že pokračujem v rodinnej tradícii, pretože mama ako mladá počas dovolenky v Bulharsku zažila citové vzplanutie k istému maďarskému chalanovi. Alebo to bol Bulhar v Maďarsku? V každom prípade bol pre mňa Prešov veľkou neznámou. Jediné, čo som si vybavovala, bola socha Ježiša Krista, trojmetrová, na poľské pomery neveľká. A tak trochu jánošíkovská.

Ukázalo sa, že návšteva konferencie v Prešove mala pre mňa rozhodujúci význam. A aj pre Teba, drahý čitateľ. Nebyť tej cesty, nepustila by som sa do písania tejto knihy a neodovzdávala ju do Tvojich rúk.

Ťažko povedať, čím si ma získalo mesto, ktorého úzke centrum tvorí jediná, Hlavná ulica. Kostol, pamätník sovietskej armády a čudesa socha koňa, ako som sa totiž neskôr dozvedela, Prešov sa preslávil chovom koní a Prešovčanov volajú *koňare*. Niečo ma na tom všetkom začalo lákať, ozval sa vo mne malý čert pokušiteľ – vedela som, že sa sem chcem vrátiť. A aj som tak urobila. S kamarátom sme sa rozhodli, že tu strávime víkend. Dúfali sme, že nocľah si už nejako zariadime, a spoľahli sme sa na lacné miesta na internátoch. Žiaľ, práve vtedy, keď sme si zaumienili navštíviť metropolu Šariša (dávnejšie jedného z najbohatších regiónov Uhorského kráľovstva a dnes periférie z hľadiska pomerne vzdialeného hlavného mesta), sa tam konali medzinárodné futbalové majstrovstvá juniorov,

a preto boli všetky miesta na internátoch obsadené mladými nadšencami futbalu. Pani na vrátnici nám odporučila Hotel Šariš s nocľahmi za dostupnú cenu. Využili sme to. Šli sme do izby, trochu sme sa dali dokopy, osprchovali sa a vyrazili do mesta.

„To už ste skončili?“ začudovala sa recepcná, keď sme jej po necelej hodine odovzdávali kľúč.

Nielenže sme neskončili, my sme ani nezačali. Ba dokonca sme v hoteli plánovali naozaj stráviť celú noc.

Toto bol pre mňa prvý znak, že ma Prešov môže zaujať.

Druhý a posledný sa objavil neskoro v noci, keď môjho kamaráta zamestnávalo intenzívne prehlbovanie vzťahov s istou krásnou Slovenkou a ja som unudená tancovala sama na parkete a pokúšala sa adaptovať mne známe balkánske pesničky na hudbu, ktorá práve hrala. Po istej chvíli som sa unavená vybrala k baru so zámerom objednať si ďalšie pivo.

„Prepáč, nebolo to náhodou *Goranine*?“ vyzvedala čašníčka.

Čašníčka v Prešove, ktorá pozná tú istú pieseň ako ja?

Prespievali sme celú noc. Repertoár bol rôzny, hlavne rusínsky, lebo čašníčka, hoci sama Rusínka nebola, chodila do ukrajinského gymnázia (v Prešove to nie je nič zvláštne). Skončili sme o ôsmej ráno, už s trochu zachrípnutými hrdlami, mojou dodnes obľúbenou piesňou *Javorom, javorom*.

Už som to vedela. Vrátim sa.

Šokovaným pedagógom, šokovaným kamarátom a vlastne aj šokovanej barmanke som oznámila, že chcem ísť na štipko do Prešova. Napísala som tam diplomovú prácu o Rusínoch (pochádzam od Gorlíc, študovala som ukrajinistiku a zdalo sa mi, že by bol hriech nepustiť sa do tejto témy). Keď sa štipko skončilo a ja som sa musela vrátiť do

Krakova, prepadol ma obrovský smútok. Cestovala som vlakom do Bardejova a ronila slzy. Dodnes ten lístok nosím v peňaženke. Ale napriek smútku som si bola istá návratom.

A naozaj sa tak stalo. Akurát som skončila na inej, celkom opačnej strane Slovenska. V Bratislave, ktorá sa stala mojím domovom.

Možno práve pre tú svoju vrodenu lenivosť žijem tu a nie niekde inde. Lebo Slovensko je inakosť, ale osvojená.